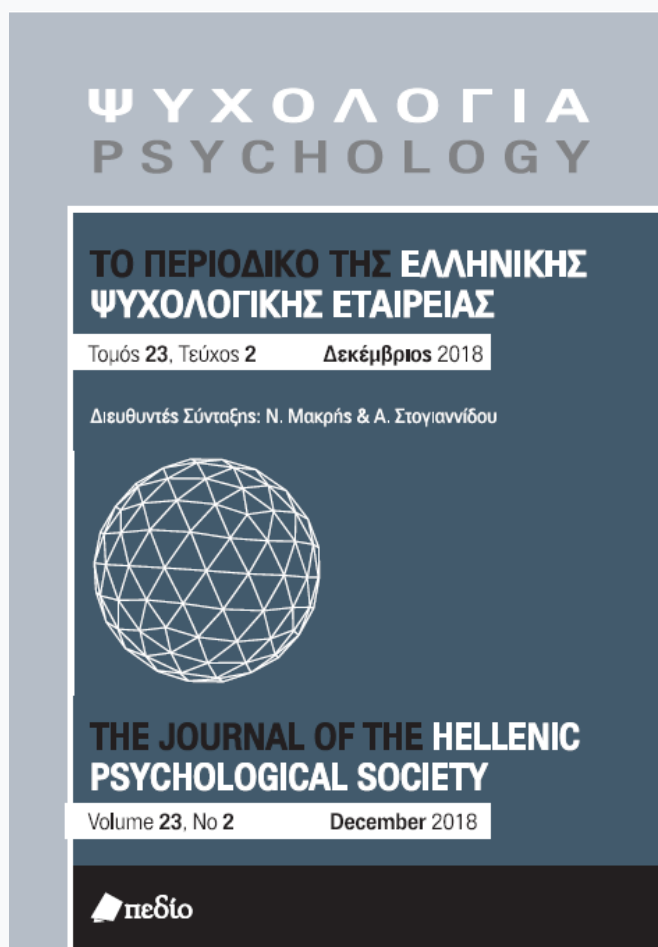

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 23, No 2 (2018)

Special Section - Media Psychology and Technology

Social Representation of stigmatizing seeking psychological support in the military

Βάσια Ιγνατίου-Καραμανώλη

doi: [10.12681/psy_hps.23005](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23005)

Copyright © 2018, Βάσια Ιγνατίου-Καραμανώλη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Ιγνατίου-Καραμανώλη Β. (2018). Social Representation of stigmatizing seeking psychological support in the military. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 23(2), 128–144.
https://doi.org/10.12681/psy_hps.23005

Η κοινωνική αναπαράσταση του στίγματος για την αναζήτηση ψυχολογικής υποστήριξης στο στρατό

ΒΑΣΙΑ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ¹

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθεί το περιεχόμενο και η δομή της κοινωνικής αναπαράστασης που σχετίζεται με το θεσμό της ψυχολογικής υποστήριξης στο στρατιωτικό πλαίσιο. Η έρευνα επικεντρώνεται στην αναπαράσταση του στιγματισμού αναφορικά με τη διαδικασία αναζήτησης ψυχολογικής βοήθειας από τους ειδικούς ψυχικής υγείας και την αναζήτηση ενδεχόμενων διαφορών ανάλογα με τη θέση στη στρατιωτική αλυσίδα και την εκπαίδευση του στρατιωτικού προσωπικού. Η αναζήτηση ψυχολογικής βοήθειας στο στρατιωτικό πλαίσιο εμποδίζεται από μια σειρά παραγόντων ανάμεσα στους οποίους κυρίαρχη θέση φαίνεται να έχει ο στιγματισμός, προσωπικός και δημόσιος. Αν και η προσαρμογή στις ψυχοπαιστικές συνθήκες του στρατού αλλά και η διαχείριση των πολεμικών συνθηκών κινητοποιούν μια σειρά από εμπόδια στη σκέψη, το συναίσθημα και εν τέλει τη συμπεριφορά, εν τούτοις η αποφυγή αναζήτησης ψυχολογικής βοήθειας φαίνεται να είναι κοινή συνισταμένη των στρατιωτικών στελεχών διεθνώς. Σε ένα δείγμα εκπαιδευόμενων στρατιωτικών στελεχών (N=143) ερευνήθηκε με τη μέθοδο των ελεύθερων συνειρμών του Vergès (1994) η δομή της κοινωνικής τους αναπαράστασης για την αναζήτηση βοήθειας σε διαφορετικά στρατιωτικά πλαίσια (σχολή, μονάδα και υπηρεσία). Η έρευνα αξιοποίησε τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου για την κωδικοποίηση των δεδομένων και τη δομική ανάλυση της αναπαράστασης. Τα αποτελέσματα προσφέρουν ενδιαφέροντα ευρήματα για το περιεχόμενο του στιγματισμού και τις δομικές διαφορές της αναπαράστασης ανάλογα με το στρατιωτικό πλαίσιο αναφοράς. Διερευνώνται οι προοπτικές μελέτης του φαινομένου και προτείνονται νέα πεδία έρευνας.

Λέξεις Κλειδιά: κοινωνικές αναπαραστάσεις, ψυχολογική υποστήριξη, στρατιωτικό πλαίσιο, στιγματισμός (προσωπικός και κοινωνικός)

Εισαγωγή

Το στρατιωτικό προσωπικό εκτίθεται ενίοτε σε τραυματικά ερεθίσματα και χρειάζεται συχνά να αναλαμβάνει εξαιρετικής σημασίας πρωτοβουλίες που περιλαμβάνουν ρίσκο και ψυχική ανθεκτικότητα (Greenberg & Jones, 2011). Ωστόσο, η αναζήτηση ψυχολογικής βοήθειας, είτε για την αντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικής υγείας που σχετίζονται με την επιχειρησιακή – εργασιακή λειτουργία και

την εκτέλεση της αποστολής του οργανισμού (Matthews, 2014), είτε για τη βελτίωση των προσωπικών χαρακτηριστικών και δεξιοτήτων, όπως αρκετές προσεγγίσεις επιδιώκουν, δε φαίνεται να είναι εξαιρετικά δημοφιλής στο στρατιωτικό προσωπικό (Karamanoli, 2015· Greene-Shortridge et al., 2007). Υπάρχει έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον για την εξέταση των παραγόντων που εμποδίζουν την αναζήτηση βοήθειας των ειδικών ψυχικής υγείας από το εν ενεργεία στρατιωτικό προσωπι-

1. Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων

* Στοιχεία επικοινωνίας: Βάσια Ιγνατίου Καραμανώλη, Επίκουρος Καθηγήτρια Ψυχολογίας, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, Τμήμα Στρατιωτικών Επιστημών, Τομέας Θεωρητικών Επιστημών: Ψυχολογία, Λεωφόρος Ευελπίδων, Βάρη 16673, Αθήνα. Email: vaskar3@yahoo.com

κό των διαφόρων κλιμακίων (Karamanoli & Papachristopoulos, 2016) αλλά και από τους βετεράνους (Kim, et al., 2011), σε μια προοπτική άμβλυνσης ή και απομάκρυνσής τους.

Η αναζήτηση ψυχολογικής βοήθειας συνδέεται με την προκατάληψη ότι κάποιος είναι ψυχικά ασθενής, γεγονός που είναι δυνατόν να κάνει κάποιον να αισθανθεί παράξενα κι άβολα (Corrigan, 2004), έτσι συχνά η αναζήτηση ψυχολογικής υποστήριξης ακόμη και στις περιπτώσεις που υποφέρουν ψυχικά είναι η τελευταία επιλογή (Hinson & Swanson, 1993). Το στρατιωτικό προσωπικό και οι βετεράνοι ακόμη κι αν υποφέρουν από ψυχολογικά προβλήματα δεν αναζητούν βοήθεια (Vogt, 2011), μόνο το 38-45% του στρατιωτικού προσωπικού που παρουσιάζει ενδείξεις ψυχικών εμποδίων δείχνει ενδιαφέρον στην αναζήτηση ψυχολογικής βοήθειας (Hoge, et al., 2004).

Η πρόθεση αναζήτησης ψυχολογικής βοήθειας εμποδίζεται από μια σειρά ανασταλτικών παράγοντες, όπως είναι: α. ο φόβος θεραπείας, β. η αποφυγή συζήτησης αγχωτικών πληροφοριών και επίπονων συναισθημάτων (Amato & Bradshaw, 1985; Kushner & Sher, 1989; Pipes et al., 1985; Cepeda-Benito & Short, 1998; Kelly & Achter, 1995; Vogel & Wester, 2003; Komiya et al., 2000), γ. τα προσωπικά χαρακτηριστικά του ατόμου (Vogel, et al., 2005), δ. η φύση του προβλήματος που δημιουργεί εμπόδια στη λειτουργία του ατόμου (Meissen, et al., 1996), ε. η αντίληψη ότι το άτομο θα θεωρηθεί «τρελό» (Sibicky & Dovidio, 1986) και στ. ο φόβος του κοινωνικού στιγματισμού (Deane & Chamberlain, 1994).

Στο στρατιωτικό περιβάλλον σε αυτούς τους παράγοντες θα μπορούσαν να προστεθούν: α. η άγνοια του τρόπου λειτουργίας των δομών, όπως: ο χρόνος επίσκεψης ή τρόπος μεταφοράς στην αντίστοιχη δομή, β. η έλλειψη κατανόησης της ποιότητας της ψυχολογικής φροντίδας (Bein, 2011), γ. η απώλεια εμπιστοσύνης για το αξιόμαχο του στρατιωτικού και η αύξηση αίσθησης ανασφάλειας και επικινδυνότητας από το συνάδελφο στο πεδίο της μάχης (Bein, 2011),

δ. ο τρόπος οργάνωσης μετά τη συμμετοχή σε στρατιωτικές επιχειρήσεις για τον έλεγχο ανάπτυξης προβλημάτων ψυχικής υγείας και η πλημμελής πρόνοια για την τήρηση του απορρήτου, τόσο της προσέλευσης στην δομή ψυχικής υγείας, όσο και ασφαλώς του περιεχομένου της συνεδρίας (Britt, 2000).

Στην παρούσα έρευνα επιχειρείται η επικέντρωση στη δομή της κοινωνικής αναπαράστασης του θεσμού της ψυχολογικής υποστήριξης στα πλαίσια του στρατού. Ενδιαφέρει ιδιαίτερα η διαδικασία του στιγματισμού, η αντίληψη δηλαδή ότι υπάρχει ένα ψεγάδι που καθιστά το άτομο μη αποδεκτό κοινωνικά εξαιτίας προσωπικών ή σωματικών χαρακτηριστικών (Blaine, 2000). Το στίγμα αφορά σε τρία επίπεδα: οργανισμός, δημόσιο - κοινωνία, άτομο (Corrigan, 2004), που αποτελούν εμπόδια για τα άτομα και τις οικογένειές τους να αναζητήσουν βοήθεια (Olmsted et al., 2011). Το στίγμα του οργανισμού θεωρείται ότι εγείρεται από «την πολιτική ιδιωτικών ή δημόσιων οργανισμών», όπου, είτε ηθελήμενα, είτε αθέλητα μειώνουν και υποσκάπτουν τις ευκαιρίες των ατόμων που αντιμετωπίζουν ψυχικά προβλήματα (Corrigan and O'Shaughnessy, 2007).

Ο αυτο-στιγματισμός σχετίζεται με: α. την αντίληψη του ατόμου ότι είναι κοινωνικά ανεπιθύμητο, και αυτό ενδεχομένως να οδηγεί σε μείωση της αυτο-εκτίμησης (Vogel et al., 2006) και β. την αναδόμηση της προσωπικής αξίας και της προσωπικής άποψης για τον εαυτό σαν να είναι κοινωνικά μη αποδεκτός. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις της ψυχικής ασθένειας θα μπορούσαν να επηρεάσουν την εικόνα του εαυτού, την αυτοεκτίμηση και την αίσθηση της αυτοαποτελεσματικότητας (Corrigan, 1998, 2004; Holmes & River, 1998), με αποτέλεσμα το άτομο να θεωρεί τον εαυτό του κατώτερο, ανεπαρκή, αδύναμο και ανίκανο (Nadler & Fisher, 1986). Προκειμένου να κρατήσει την καλή εικόνα που έχει το άτομο για τον εαυτό του, ενδέχεται να αποφύγει τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας (Miller, 1985) και έτσι αποφεύγει ναιώσει άσχημα για τον εαυ-

τό του (Corrigan, 2004). Ερευνητικά δεδομένα προτείνουν ότι το στίγμα στο ατομικό επίπεδο διαμεσολαβεί στη σχέση ανάμεσα στις αρνητικές κοινωνικές στάσεις, πεποιθήσεις, συμπεριφορές και τις στάσεις για την πρόθεση να αναζητήσει κάποιος ψυχολογική υποστήριξη και φροντίδα (Vogel et al., 2010; Agisdottir et al., 2011). Στο στρατιωτικό προσωπικό συχνά υπάρχει μια αυτοαντίληψη αυξημένης αίσθησης της δύναμης, έτσι η εμπειρία συναισθηματικών και ψυχικών εμποδίων, ή ακόμη περισσότερο ψυχικής διαταραχής, θεωρούνται ενδείξεις αδυναμίας που συχνά συνοδεύονται από αισθήματα ντροπής (Nash, 2007). Ο αυτοστιγματισμός συχνά ορίζεται ως η «εσωτερίκευση του κοινωνικού στιγματισμού» ενώ συχνά συνδέεται με την απώλεια της αυτοεκτίμησης και της αίσθησης της αυτοαποτελεσματικότητας (Corrigan, et al., 2003).

Από την άλλη, ο κοινωνικός στιγματισμός ορίζεται ως ο φόβος ότι θα υπάρξουν επικριτικά σχόλια από τον κοινωνικό περίγυρο αν κάποιο άτομο αναζητήσει ψυχολογική βοήθεια (Deane & Chamberlain, 1994) και αντανακλά στις γνώσεις, τις στάσεις και τις πεποιθήσεις σχετικά με τη φροντίδα της ψυχικής υγείας και τις συμπεριφορές προκατάληψης ή κοινωνικής διάκρισης όπως αυτές αγγίζουν το άτομο από τους φίλους, την οικογένεια, τους συνεργάτες και το κοινωνικό περιβάλλον. Σύμφωνα με τον Goffman (1963) που ασχολήθηκε πολύ αποτελεσματικά με την έννοια του στίγματος, ο κοινωνικός στιγματισμός μπορεί να αφορμάται από: α. σωματικά ψεγάδια (σημάδια, φυσική αναπηρία κ.τ.λ.), β. αποκλίσεις στα προσωπικά χαρακτηριστικά, (ψυχική διαταραχή, τοξικομανία, αλκοολισμός, ποινικό παρελθόν κ.τ.λ.), γ. φυλετική ομάδα, εθνικότητα ή θρησκεία που θεωρείται ότι είναι μια απόκλιση από την επικρατούσα κανονιστική φυλή, εθνικότητα ή θρησκεία σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο.

Ο κοινωνικός στιγματισμός που σχετίζεται με την αναζήτηση ψυχολογικής υποστήριξης συνδέεται με την αντίληψη ότι το πρόσωπο που αναζητά βοήθεια είναι ανεπι-

θύμητο (Vogel, et al. 2006), ή ότι θεωρείται «τρελός/ή» (Nelson et al., 1985) και αυτό αποτελεί το βασικό του εμπόδιο στην αναζήτηση ψυχολογικής βοήθειας (Steffl & Prosperi, 1985). Έρευνα έχει αναδείξει την προκατάληψη αυτή καθώς το άτομο για το οποίο υπάρχει η πληροφορία ότι αναζητά στήριξη και φροντίδα για κατάθλιψη θεωρείται συναισθηματικά ασταθές, λιγότερο ενδιαφέρον και με λιγότερη αυτοπεποίθηση απ' ότι το άτομο για το οποίο υπάρχει η πληροφορία ότι αναζητά βοήθεια για πόνους στην πλάτη (Ben-Porath, 2002). Έτσι η διαδικασία στιγματισμού (εσωτερικού ή κοινωνικού) εμπεριέχει κοινωνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις που μπορούν να οδηγήσουν σε κοινωνική διάκριση, γεγονός που ενδεχομένως επηρεάζει αρνητικά την αναζήτηση βοήθειας ακόμη και στην περίπτωση που αντιμετωπίζονται κάποια σημαντικά προβλήματα (Corrigan, 2004).

Τα στρατιωτικά στελέχη που βιώνουν συμπτώματα ψυχοπαθολογίας αναμένουν αρνητική αντιμετώπιση από τους συναδέλφους ή τους διοικητές τους, βιώνουν δηλαδή το φόβο του κοινωνικού στιγματισμού, ο οποίος με τη σειρά του ενδεχομένως επιτείνει την αίσθηση του αυτο-στιγματισμού (Greene-Shortridge, et al., 2007). Τα στρατιωτικά στελέχη δεν αναζητούν ψυχολογική υποστήριξη ακόμη κι όταν την έχουν ανάγκη γιατί: α) θα θεωρηθούν από τους άλλους αδύναμοι, β) οι ανώτεροί τους θα αντιδρούν διαφορετικά απ' ό,τι στους άλλους, γ) οι συνάδελφοί τους στη μονάδα τους θα τους έχουν λιγότερη εμπιστοσύνη (Hoge et al. 2004), δ) οι συνάδελφοί του θα τους θεωρούν επικίνδυνους, θα θεωρούνται δηλαδή άτομα που δεν μπορούν οι άλλοι να τα εμπιστευτούν και να στηριχτούν σε αυτά, ενώ υπάρχει ο κίνδυνος αποβολής του προσωπικού που αντιμετωπίζει ψυχολογικά προβλήματα από τον στρατιωτικό οργανισμό (Greenberg & Jones, 2011). Επιπλέον, το 61% των στρατιωτικών στελεχών που ρωτήθηκαν για την αντίληψη τους για την ψυχολογική υποστήριξη και την πρόθεσή τους να επισκεφτούν κάποιον ειδικό ψυχικής υγεί-

ας αναφέρουν ότι κάτι τέτοιο θα είχε καταστροφικές επιδράσεις στην στρατιωτική τους καριέρα (Britt, 2000), ενώ το 45% θεωρεί ότι οι συνάδελφοί του θα τον αποφεύγουν αν μάθουν ότι απευθύνεται στους ειδικούς ψυχικής υγείας (Britt, 2000). Η αναζήτηση ψυχολογικής βοήθειας στιγματίζεται ως μια πράξη «αδυναμίας» στο στράτευμα, παραβιάζοντας τον κανόνα της ατομικής δύναμης να αντιμετωπίσει τις απαιτήσεις των στρατιωτικών καθηκόντων (Gibbs, Rae Olmsted, Brown & Clinton-Sherrod, 2011). Επιπλέον, έχει φανεί ερευνητικά ότι αξιωματικοί που θεωρούνται ότι αναζητούν συχνά ψυχολογική βοήθεια θεωρούνται περισσότερο αδύναμοι από τους νεοσύλλεκτους (Hips, 2011). Στις τάξεις του αμερικανικού στρατού ο κοινωνικός στιγματισμός προς τους αμερικανούς στρατιώτες των αποστολών που αντιμετωπίζουν ψυχολογικά εμπόδια και αναζητούν ψυχολογική στήριξη ενεργοποιείται με την απώλεια εμπιστοσύνης και το φόβο των συναδέλφων τους, συναισθήματα που λεκτικοποιούνται με φράσεις όπως: «Μήπως θα έπρεπε να του πάρουμε το όπλο;» (Britt, 2000).

Εν τέλει, ο στιγματισμός στο στρατιωτικό περιβάλλον που σχετίζεται με την αναζήτηση βοήθειας από τους ειδικούς ψυχικής υγείας σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα βασίζεται σε δύο βασικούς άξονες: α. τα προσωπικά χαρακτηριστικά και β. τον κοινωνικό στιγματισμό από την πραγματική ή φανταστική συμπεριφορά προς αυτούς που αναζητούν ψυχολογική υποστήριξη. Ο στιγματισμός που σχετίζεται με τα προσωπικά χαρακτηριστικά αφορά: α. στην έλλειψη στρατιωτικών αρετών, με στερεοποιημένα χαρακτηριστικά όπως την αδυναμία (McFarling et al., 2011; Gibbs et al. 2011) και την πρόκληση κινδύνου (Hips, 2011), και β. στην ψυχική ασθένεια, με στερεοποιημένες πεποιθήσεις όπως ότι τα άτομα με ψυχική ασθένεια είναι βίαια και επικίνδυνα (Corrigan et al., 2002), ή ότι τα άτομα ποτέ δεν επανέρχονται από την ψυχική ασθένεια ή ότι η θεραπεία είναι ανεπαρκής (Corrigan et al., 2002).

Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο να με-

λετήσει τις κοινωνικές αναπαραστάσεις των εκπαιδευόμενων αξιωματικών που αφορούν στο θεσμό της ψυχολογικής υποστήριξης για διαφορετικά κλιμάκια στρατιωτικού προσωπικού, τα οποία θα μπορούσαν να αναζητήσουν βοήθεια από τους ειδικούς ψυχικής υγείας (στρατιώτες στη μονάδα, εκπαιδευόμενοι σε στρατιωτικές σχολές και αξιωματικοί). Πρόκειται για μια πρώτη ερευνητική προσέγγιση με στόχο τη διερεύνηση του πεδίου και την έναρξη της συζήτησης για το θέμα.

Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων, που θεμελίωσε ο Moscovici (1961), αναφέρεται στις συλλογικά δομημένες γνωστικές κατασκευές κοινές για τα μέλη μιας ομάδας που επιτρέπουν την κατανόηση και ερμηνεία της κοινωνικής πραγματικότητας (Moscovici, 1961, 1982; Jodelet, 1989;), μια μετάφραση εν τέλει της πραγματικότητας, μια ανοικοδόμηση του αντικείμενου με τρόπο ώστε να γίνει κατανοητό σε μας και τους άλλους (Moscovici, 1976). Πρόκειται για μια κοινωνιογνωστική διεργασία μέσα από την οποία το υποκείμενο πλησιάζει το αντικείμενο, το οποίο μπορεί να είναι ένα πρόσωπο, ένα πράγμα, ένα γεγονός, μια ιδέα, μια θεωρία (Moscovici, 1976). Σύμφωνα με τον Abric (1994) οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι γνωστικοί οργανισμοί, ενώ οι Rouquette & Rateau (1988) θεωρούν ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις αποτελούν υποσυστήματα ενός ευρύτερου ιδεολογικού συστήματος που μπορεί να καθορίσει άλλα πιο μικρά υποσυστήματα, όπως είναι αυτά των στάσεων. Τέλος, η αναπαράσταση είναι κοινωνική επειδή για την παραγωγή και την επεξεργασία της, επηρεάζεται άμεσα από συνθήκες ιστορικές, ιδεολογικές και οικονομικές (Abric, 1987).

Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων υποστηρίζει ότι τα κοινωνικά ψυχολογικά φαινόμενα και οι διαδικασίες μπορούν να γίνουν πλήρως κατανοητά μόνο αν αντιμετωπιστούν ως πλήρως ενσωματωμένα στις ιστορικές, πολιτιστικές και μακρο-κοινωνικές συνθήκες. Η κοινωνική αναπαράσταση μπορεί εννοιολογικά να θεωρηθεί ως ένα σύστη-

μα αξιών, ιδεών και πρακτικών με διπλή λειτουργία: α. καθιερώνει μια τάξη με την οποία βοηθά τους ενήλικες να κατευθυνθούν στον υλικό και κοινωνικό κόσμο και να τον διαχειριστούν, β. βοηθά την επικοινωνία προσφέροντας έναν κώδικα ικανό να βοηθήσει στην κοινωνική συναλλαγή ονοματίζοντας και κατηγοριοποιώντας με ακρίβεια τις διάφορες πλευρές του κόσμου τους διαπερνώντας τόσο την ατομική όσο και τη συλλογική τους ιστορία (Moscovici, 1973).

Η έννοια της κοινωνικής αναπαράστασης μπορεί να γίνει το εργαλείο της μελέτης της οργάνωσης της κοινής γνώσης (Flament & Rouquette, 2003), όπου εμπλέκονται δύο συστατικά στοιχεία ένα γνωστικό και ένα κοινωνικό (Abric, 1996). Η έρευνα των κοινωνικών αναπαραστάσεων στοχεύει να ξεπεράσει τις ελλείψεις από τις ευρέως διαδεδομένες θεωρίες και προσεγγίσεις στην κοινωνική ψυχολογία που στηρίζονται στον μεθοδολογικό ατομικισμό και σε μια επιστημολογία που λειτουργικά χωρίζει το υποκείμενο από το αντικείμενο (Farr, 1996). Έτσι οι ερευνητές των κοινωνικών αναπαραστάσεων παρατηρούν την ομιλία και την πράξη που σχετίζονται με τα κοινωνικά φαινόμενα ή αντικείμενα και σε αντίθεση με τις προσεγγίσεις της κοινωνικής γνώσης προϋποτίθεται ότι ένα αντικείμενο είναι κοινωνικό όχι ως απεικόνιση κάποιων έμφυτων χαρακτηριστικών αλλά ως απεικόνιση του τρόπου με τον οποίο τα άτομα σχετίζονται μαζί του. Επομένως, υποκείμενο και αντικείμενο δεν θεωρούνται λειτουργικά χωριστά. Ένα αντικείμενο τοποθετείται σε ένα περιεχόμενο καθώς είναι αυτό που είναι γιατί εν μέρει θεωρείται από το άτομο ή την ομάδα ως προέκταση της συμπεριφοράς τους (Moscovici, 1973). Με άλλα λόγια, για να σχηματιστεί ένα αντικείμενο στον κόσμο της ομάδας, δηλαδή για να γίνει αντικείμενο για την ομάδα πρέπει να αναπαρίσταται κοινωνικά. Αυτή η κοινωνική αλληλεπίδραση, όπου το κοινωνικό αναπαριστά τη γνώση και αυτή η αναπαράσταση επηρεάζει το κοινωνικό συντελείται μέσω δύο λειτουργιών: της *αντικειμενοποίησης* και της

επικέντρωσης. Κατά την αντικειμενοποίηση οι πληροφορίες και οι γνώσεις αναδομούνται σε μια συνεκτική εικόνα απλοποιημένη που συνοψίζει σε μερικές έννοιες όλες τις πληροφορίες και τις γνώσεις του υπό επεξεργασία θέματος, ενώ η επικέντρωση συνίσταται στην ενσωμάτωση «ενός άγνωστου αντικειμένου σε ένα οικείο δίκτυο κατηγοριών, με σκοπό την κατανόηση και την εξήγησή του, [...έτσι] συνδέεται με γνωστές μορφές και αναθεωρείται μέσα από αυτές» (Μαντόγλου, 1995).

Το βασικό στοιχείο της αναπαράστασης είναι ο κεντρικός πυρήνας, που αποτελεί το βασικό στοιχείο της αναπαράστασης με δυο βασικές λειτουργίες: μια γενεσιουργό, με την οποία δημιουργείται ή αλλάζει η σημασία των υπόλοιπων στοιχείων που συγκροτούν την αναπαράσταση, και μια οργανωτική, η οποία καθορίζει τη φύση των δεσμών που ενώνουν μεταξύ τους τα στοιχεία της αναπαράστασης (Abric, 1976, 1987). Ο κεντρικός πυρήνας είναι καθαρά κοινωνικός, συνδεδεμένος με υποθέσεις ιστορικές, κοινωνιολογικές και ιδεολογικές (Abric, 1992). Τα περιφερειακά στοιχεία, καθορίζονται με περισσότερο ατομικό τρόπο με βάση τη βίωση των καθημερινών εμπειριών, πλαισιώνουν τον κεντρικό πυρήνα της αναπαράστασης, αποτελούν το πιο προσιτό, ουσιώδες και συγκεκριμένο τμήμα της αναπαράστασης, εκεί όπου συγκεντρώνονται πληροφορίες και κρίσεις σχηματισμένες γύρω από το αντικείμενο, κρίσεις, πεποιθήσεις και στερεότυπα που επιβεβαιώνουν με στιγμιαίο τρόπο τη λειτουργία της αναπαράστασης ως κλείδας αποκρυπτογράφησης μιας κατάστασης (Flament, 1989). Μεθοδολογικά χρησιμοποιήθηκε η δομική προσέγγιση της κοινωνικής αναπαράστασης όπως θεμελιώθηκε και εξελίχθηκε από τον Vergès (1994), ο οποίος εισηγήθηκε τη μελέτη της δομής των κοινωνικών αναπαραστάσεων με τη μεθοδολογία των ελεύθερων συνειρμών, προτείνοντας ως κριτήρια που καθορίζουν τη θέση των διάφορων θεμάτων στη δομή της κοινωνικής αναπαράστασης τη συχνότητα και τη σειρά εμφάνισης, και συγκροτώντας

έτσι έναν πίνακα αποτελούμενο από τέσσερα τμήματα, ένα για τον κεντρικό πυρήνα, ένα για την περιφέρεια και 2 για τη δυναμική ζώνη, ο οποίος αποδίδει με σαφήνεια και επάρκεια τη δομή της αναπαράστασης, όπως φαίνεται στους πίνακες των αποτελεσμάτων.

Με βάση τη θεωρητική προβληματική που προηγήθηκε η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο να μελετήσει τη σκέψη των εκπαιδευόμενων σε στρατιωτικές σχολές σχετικά με το θεσμό ψυχολογικής υποστήριξης και επομένως την αξιοποίηση της ψυχολογικής υποστήριξης στο στρατιωτικό περιβάλλον. Συγκεκριμένα, η έρευνα έχει στόχο να ανακαλύψει την ύπαρξη αναπαραστασιακών διαφορών που αφορούν στους: α. στρατιώτες που αναζητούν βοήθεια από ειδικούς ψυχικής υγείας στη μονάδα, β. εκπαιδευόμενους στις στρατιωτικές σχολές που αναζητούν ψυχολογική υποστήριξη, γ. αξιωματικούς που αναζητούν τις υπηρεσίες της ψυχολογικής υποστήριξης στο στρατό.

Υποθέσεις

- Y1. Αναμένονται διαφορές στη δομή της κοινωνικής αναπαράστασης για τα στρατιωτικά στελέχη που αναζητούν βοήθεια από τους ειδικούς ψυχικής υγείας ανάλογα με το ρόλο τους, το επίπεδο ιεραρχίας στο οποίο βρίσκονται και τις υπευθυνότητές τους.
- Y2. Η αναγνώριση της αξίας της διαδικασίας ψυχολογικής υποστήριξης στο στρατιωτικό περιβάλλον αναμένεται να κατέχει κεντρική θέση στην αναπαράσταση.
- Y3. Η δομική τοποθέτηση του στίγματος που αφορά στην αναζήτηση ψυχολογικής υποστήριξης από τα στρατιωτικά στελέχη θα διαφέρει ανάλογα με τον στρατιωτικό πληθυσμό που αφορά η αναπαράσταση, καθώς τα διαφορετικά κλιμάκια έχουν διαφορετική σχέση με το στρατό, υπάρχουν διαφορετικές πεποιθήσεις, αντιλήψεις, ή ακόμη και προσδοκίες από τα διάφορα στάδια της ιεραρχικής δομής του στρατού, οπότε αυτό αναμένεται να αποτυπωθεί και αναπαραστασιακά σε σχέση με το θεσμό ψυχολογικής υποστήριξης.

Μεθοδολογία

Δείγμα

Συμμετείχαν 143 άτομα ($N=143$), όλοι ήταν άντρες 18-21 χρονών, που φοιτούν σε μια Στρατιωτική Σχολή στην Ελλάδα και επιλέχθηκαν τυχαία να συμμετάσχουν στην έρευνα. Επιλέχθηκε να διεξαχθεί η έρευνα με δείγμα αποκλειστικά από φοιτούντες σε Στρατιωτική Σχολή ως μια πρώτη διερεύνηση του πεδίου, καθώς είναι ένας στρατιωτικός πληθυσμός που δεν έχει ακόμη συγκροτήσει την πλήρη στρατιωτική του ταυτότητα και διανύει ένα μεταβατικό στάδιο, ένα ενδιάμεσο πεδίο, ανάμεσα στην κοινωνική ταυτότητα του πολίτη και του στρατιωτικού και εκπαιδεύεται για να την αποκτήσει. Οι εκπαιδευόμενοι αξιωματικοί βρίσκονται ακόμη στη διαμόρφωση των στρατιωτικών τους αρετών, της δέσμευσής τους με τον οργανισμό του στρατού και της ψυχικής τους ανθεκτικότητας, διαφέρουν από τους εν ενεργεία αξιωματικούς που έχουν συγκροτημένη κοινωνική ταυτότητα, και έτσι δεν θα μπορούσαν να αποτελούν ένα ενιαίο δείγμα. Επιπλέον διαφέρουν κατά πολύ από τους οπλίτες επί θητεία οι οποίοι έχουν άλλη δέσμευση με τον οργανισμό τους στρατού, οι πεπειθηθείς τους προφανώς διαφέρουν και ενδεχομένως ακολουθούν άλλη πρακτική στα πλαίσια του στρατού, καθώς και η θητεία τους είναι υποχρεωτική αλλά χρονικά είναι πιο περιορισμένη. Η φοίτηση των γυναικών είναι εξαιρετικά μικρή και η τυχαία επιλογή του δείγματος οδήγησε απρόσμενα στον αποκλειστική συμμετοχή μόνο ανδρών.

Υπήρξε η φροντίδα να αντιπροσωπευθούν στο δείγμα και τα τέσσερα έτη φοίτησης, συγκεκριμένα: α. 37 άτομα που φοιτούσαν στο 1^ο έτος σπουδών (ηλικίας 18 ετών, 25,7%), β. 36 άτομα που φοιτούσαν στο 2^ο έτος σπουδών (ηλικίας 19 ετών, 25%), γ. 33 άτομα που φοιτούσαν στο 3^ο έτος σπουδών (ηλικίας 20 ετών, 23%), και δ. 38 άτομα που φοιτούσαν στο 4^ο έτος σπουδών (ηλικίας 21 ετών, 26,4%).

Ακολουθήθηκε η προβλεπόμενη διαδικασία

σία έγκρισης αδειάς για τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα κλήθηκαν να συμμετάσχουν σε μια έρευνα που σχετίζεται με το θεσμό της ψυχολογικής υποστήριξης στο στρατιωτικό περιβάλλον προαιρετικά με την οδηγία ότι χρειάζεται να απαντήσουν τρεις ερωτήσεις ελεύθερου συνειρμού, σύμφωνα με το δομικό μοντέλων των κοινωνικών αναπαραστάσεων του (Vergès, 1994) προκειμένου για τη συγκέντρωση του υλικού που αφορά στην κοινωνική τους αναπαράσταση σχετικά με το θεσμό της ψυχολογικής υποστήριξης στο στρατιωτικό περιβάλλον αναφορικά με τρεις κατηγορίες στρατιωτικού προσωπικού: α. στρατιώτες στη μονάδα, β. φοιτούντες σε στρατιωτική σχολή, γ. αξιωματικοί. Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να δώσουν τον ελεύθερο συνειρμό τους σημειώνοντας τις τρεις πρώτες λέξεις που τους έρχονται στο μυαλό στις ακόλουθες ερωτήσεις: α. «Ψυχολογική υποστήριξη στη μονάδα», β. «Ψυχολογική υποστήριξη στη Στρατιωτική Σχολή», γ. «Ψυχολογική υποστήριξη για τους αξιωματικούς».

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε σύμφωνα με τη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου (Bardin, 1993; Σακαλάκη, 2001), η οποία επιτρέπει την κατηγοριοποίηση και την ποσοτικοποίηση ποιοτικών – κατηγορικών δεδομένων, όπως είναι οι ελεύθεροι συνειρμοί των ατόμων που πήραν μέρος στην παρούσα έρευνα. Μετά τη συγκέντρωση του υλικού, έγινε η πρώτη μελέτη του και η αρχική του κατηγοριοποίηση. Μονάδα καταγραφής ήταν η λέξη. Το σύστημα των κατηγοριών συγκροτήθηκε λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια της εξαντλητικότητας, της αποκλειστικότητας, της αντικειμενικότητας, της αξιοπιστίας, της καταλληλότητας, της ομοιογένειας και της παραγωγικότητας των κατηγοριών. Υπήρξε η φροντίδα κάθε λέξη να μπορεί να ενταχθεί σε μόνο μία κατηγορία και έτσι να καταγράφεται μόνο μια φορά. Δύο ερευνητές ξεχωριστά, την ίδια στιγμή, δημιούργησαν το σύστημα των κατηγοριών για τηρηθούν τα κριτήρια της αντικειμενικότητας και της αξιοπιστίας.

Πραγματοποιήθηκε η σύγκριση ώστε να συγκροτηθεί το οριστικό σύστημα κατηγοριών.

Με τον τρόπο αυτό ομαδοποιήθηκαν οι λέξεις ανάλογα με το νόημά τους οικοδομώντας ένα σύστημα 8 κατηγοριών και για τις τρεις αναπαραστάσεις όπου εντάχθηκαν οι λέξεις με το ανάλογο περιεχόμενο, συγκεκριμένα: α. προβλήματα (π.χ. πίεση, οικονομικά προβλήματα, δυσκολία, προσωπικά προβλήματα κ.τ.λ.), β) συναισθήματα (π.χ. μοναξιά, μονοτονία, μελαγχολία, στρες, νοσταλγία, φόβος, άγχος κ.τ.λ.), γ) θετική αξιολόγηση και αποτελέσματα (σημαντικό, χρήσιμο, πρόληψη, βοήθεια, απαραίτητο κ.τ.λ.), δ) στίγμα, εδώ συγκεντρώθηκαν λέξεις που αφορούν: i. στην έλλειψη στρατιωτικών αρετών (π.χ. έλλειψη προσαρμογής, αδυναμία, ακαταλληλότητα κ.τ.λ.), ii. στιγματισμός και συνέπειες (π.χ. στιγματισμός, περιθωριοποίηση, ταμπού, απαξίωση κ.τ.λ.), iii. ψυχική ασθένεια (π.χ. κακή ψυχολογία, τρελός, ψυχικά ασθενής κ.τ.λ.), ε) περιγραφικοί ψυχολογικοί όροι (π.χ. ψυχολογία, γιατρός, φάρμακα κ.τ.λ.), στ) απαξίωση του θεσμού ψυχολογικής υποστήριξης (π.χ. άχρηστος, παράξενος, συμβολικός, ανούσιος κ.τ.λ.), ζ) στρατιωτική ορολογία (π.χ. μονάδα, στρατιώτης, διοικητής, στρατός, φυλάκιο κ.τ.λ.), η) διαδικασία ψυχολογικής υποστήριξης (π.χ. διάλογος, επικοινωνία, ερωτήσεις, υποστήριξη κ.τ.λ.), θ) άλλο (άγνωστο, ίσως, συνύπαρξη κ.τ.λ.).

Το επόμενο μεθοδολογικό βήμα ήταν η αξιοποίηση της δομικής προσέγγισης της κοινωνικής αναπαράστασης (Vergès, 1994). Η μέθοδος αυτή στηρίζεται στη μέτρηση δυο διαστάσεων του περιεχομένου των ελεύθερων συνειρμών: α. τη συχνότητα και β. τη σειρά εμφάνισης. Όταν αναφερόμαστε στη σειρά εμφάνισης αναφερόμαστε στο αν η συγκεκριμένη λέξη έρχεται 1^η, 2^η ή 3^η στο μυαλό του υποκειμένου και καταγράφεται με αυτή τη σειρά. Προκειμένου για την αξιολόγηση αυτών των διαστάσεων υπολογίζεται η συχνότητα της κάθε κατηγορίας και η μέση συχνότητα όλων των κατηγοριών, αλλά και η σειρά εμφάνισης της κάθε κατηγορίας και η μέση σειρά εμφάνισης όλων των κατηγοριών. Όλες οι κατηγορίες με

συχνότητα πιο υψηλή από τη μέση συχνότητα όλων των κατηγοριών θεωρούνται ως ισχυρές. Όλες οι κατηγορίες με σειρά εμφάνισης ανώτερη από τη μέση σειρά εμφάνισης όλων των κατηγοριών θεωρούνται ως ισχυρές.

Στη συνέχεια διασταυρώθηκαν οι παραπάνω μετρήσεις σε ένα πίνακα με 2x2 κελιά, όπου: α. πάνω αριστερά παρουσιάζονται οι κατηγορίες που έχουν υψηλή συχνότητα και χαμηλή (υψηλή προτεραιότητα) στη σειρά εμφάνισης, σε αυτό το κελί συγκεντρώνονται οι κατηγορίες που συγκροτούν τον κεντρικό πυρήνα της αναπαράστασης, β. κάτω δεξιά παρουσιάζονται οι κατηγορίες που έχουν χαμηλή συχνότητα και υψηλή (χαμηλή προτεραιότητα) στη σειρά εμφάνισης, σε αυτό το κελί συγκεντρώνονται οι κατηγορίες που συγκροτούν την περιφέρεια της αναπαράστασης, γ. πάνω δεξιά συγκεντρώνονται οι κατηγορίες με υψηλή συχνότητα και υψηλή (χαμηλή προτεραιότητα) στη σειρά εμφάνισης, που συγκροτούν τη δυναμική ζώνη της αναπαράστασης δ. κάτω αριστερά συγκεντρώνονται οι κατηγορίες με χαμηλή συχνότητα και χαμηλή (υψηλή προτεραιότητα) στη σειρά εμφάνισης, που συγκροτούν τη δυναμική ζώνη της αναπαράστασης.

Αποτελέσματα

Η δομική ανάλυση των ελεύθερων συνειρμών για τα τρία υπό εξέταση θέματα δημιούργησε τρεις πίνακες στους οποίους περιγράφεται ο κεντρικός πυρήνας, η περιφέρεια και η δυναμική ζώνη της κοινωνικής αναπαράστασης των υποκειμένων για την ψυχολογική υποστήριξη στο στρατιωτικό περιβάλλον.

Αρχικά, σχετικά με το θέμα της ψυχολογικής υποστήριξης των στρατιωτών στη μονάδα στη δομή της κοινωνικής αναπαράστασης παρατηρείται ο κεντρικός πυρήνας να περιλαμβάνει τις κατηγορίες: α. *η θετική αξιολόγηση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης και τα αποτελέσματά της*, που περιλαμβάνει λέξεις όπως: *βοήθεια, πολύ καλή βοήθεια, υποστήριξη, σωστή, άριστη, απαραίτητη*, κ.τ.λ. είναι η πιο συχνή (141) και η πιο ισχυρή (1,67) κατηγορία αυτής της αναπαράστασης και β. *προβλήματα*, που περιλαμβάνει λέξεις όπως: *δυσκολία, πίεση, προβλήματα, κούραση, καταναγκασμός*, κ.τ.λ. είναι αρκετά συχνή (64) και αρκετά ισχυρή κατηγορία (1,85) (βλ. πίνακα 1).

Πίνακας 1

Η κοινωνική αναπαράσταση των εκπαιδευόμενων στρατιωτικών για την ψυχολογική υποστήριξη στη μονάδα (N=143)

Μονάδα	
Σειρά εμφάνισης	
	<div>< 1,91</div> <div>≥ 1.91</div>
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	Θετική αξιολόγηση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης και αποτελέσματα: 141 (1,67) Προβλήματα: 64 (1,85)
	Στίγμα (Έλλειψη στρατιωτικών αρετών – Στιγματισμός και συνέπειες – ψυχική ασθένεια): 67 (1,94)
	Απαξίωση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας: 34 (1,92) Στρατιωτική ορολογία: 34 (1,92) Διαδικασία ψυχολογικής υποστήριξης: 23 (1,95) Συναισθήματα: 20 (1,95) Περιγραφικοί Ψυχολογικοί όροι: 10 (1,98)
	Μέση Συχνότητα και για τις 8 κατηγορίες: 3 Μέση σειρά εμφάνισης και για τις 8 κατηγορίες: 1,91
Άλλο: 13 Καμία απάντηση: 23 Σύνολο: 429	

Στη δυναμική ζώνη της αναπαράστασης εμφανίζεται η κατηγορία στίγμα η οποία είναι μια αρκετά συχνή κατηγορία (67) αλλά λιγότερο ισχυρή (1,94). Συγκεκριμένα εδώ συγκεντρώνονται λέξεις που αναφέρονται στην έλλειψη στρατιωτικών αρετών όπως: αδυναμία, ακαταλληλότητα, έλλειψη προσαρμογής, ανικανότητα, φυγόπονος κ.τ.λ. στο στιγματισμό και τις συνέπειές του, με λέξεις όπως: ταπείνωση, ταμπού, στιγματισμένος, διάκριση κ.τ.λ. και στην ψυχική ασθένεια με λέξεις όπως: ψυχικά ασθενής, ψυχική ασθένεια, τρελός, τρέλα, κ.τ.λ.

Στην περιφέρεια συγκεντρώνονται οι πέντε κατηγορίες που ακολουθούν: α. απαξίωση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας, β. στρατιωτική ορολογία, γ. διαδικασία ψυχολογικής υποστήριξης, δ. συναισθήματα και ε. περιγραφικοί ψυχολογικοί όροι. Συγκεκριμένα, η κατηγορία απαξίωση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας είναι λιγότερο συχνή (34) και αδύναμη (1,92) και περιλαμβάνει λέξεις όπως: άχρηστη, συμβολική, χάσιμο χρόνου, χάσιμο χρημάτων, κ.τ.λ.. Η κατηγορία στρατιωτική ορολογία είναι λιγότερο συχνή (34) και αδύναμη (1,92) και περιλα-

βάνει λέξεις όπως: μονάδα, στρατιώτες, νύλα, διαταγή, στρατός, διοικητής, καθήκον, φυλάκιο, υπηρεσία, στρατηγός, κ.τ.λ., η κατηγορία διαδικασία ψυχολογικής υποστήριξης είναι λιγότερο συχνή (23) και αδύναμη (1,95) και περιλαμβάνει λέξεις όπως: εμπιστοσύνη, διάλογος, ερωτήσεις, κ.τ.λ., η κατηγορία συναισθήματα είναι λιγότερο συχνή (20) και αδύναμη (1,95) και περιλαμβάνει λέξεις όπως: πόνος, απογοήτευση, νοσταλγία, μελαγχολία, ντροπή, άγχος, μοναξιά κ.τ.λ. και τέλος η κατηγορία περιγραφικοί ψυχολογικοί όροι είναι σπάνια (10) και αδύναμη (1,98) και περιλαμβάνει λέξεις όπως: ψυχολογία, γιατρός, ψυχολόγος, ψυχίατρος κ.τ.λ.

Ο κεντρικός πυρήνας της κοινωνικής αναπαράστασης σχετικά με την ψυχολογική υποστήριξη στις στρατιωτικές σχολές περιλαμβάνει μόνο την κατηγορία θετική αξιολόγηση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης και αποτελέσματα και περιλαμβάνει λέξεις όπως: ανάπτυξη, επίλυση, ψυχική αποκατάσταση κ.τ.λ., η οποία είναι εξαιρετικά συχνή (συχνότητα 109) και εξαιρετικά ισχυρή (σειρά εμφάνισης 1,75) (δες πίνακα 2).

Πίνακας 2

Κοινωνική αναπαράσταση των εκπαιδευόμενων στρατιωτικών για την ψυχολογική υποστήριξη στη στρατιωτική σχολή (N=143)

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ			
Σειρά εμφάνισης			
	< 1,91	≥ 1.91	
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	>48	Θετική αξιολόγηση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης και αποτελέσματα: 109 (1,75)	Στίγμα (Έλλειψη στρατιωτικών αρετών – Στιγματισμός και συνέπειες – ψυχική ασθένεια): 82 (1,95)
	≤48	Προβλήματα: 48 (1,89) Περιγραφικοί Ψυχολογικοί όροι: 43 (1,90) Απαξίωση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης:43 (1,90)	Συναισθήματα : 25 (1,94) Διαδικασία ψυχολογικής υποστήριξης: 21 (1,95) Στρατιωτική ορολογία: 15 (1,97)
		Μέση Συχνότητα και για τις 8 κατηγορίες: 36	Άλλο : 25
		Μέση σειρά εμφάνισης και για τις 8 κατηγορίες: 1,91	Καμία απάντηση:18 Σύνολο : 429

Στη δυναμική ζώνη του δεξιού άνω φατνίου εμφανίζεται η κατηγορία *στίγμα* η οποία είναι αρκετά συχνή και πιο αδύναμη (82 συχνότητα και 1,95 σειρά εμφάνισης) που περιλαμβάνει τις υποκατηγορίες: *α στίγμα και συνέπειες με λέξεις όπως: περιθωριοποίηση, ταμπού, γελοίο, διάκριση, απομάκρυνση από τη σχολή κ.τ.λ.* β. *έλλειψη στρατιωτικών αρετών με λέξεις όπως: έλλειψη αντοχής, ακαταλληλότητα, έλλειψη προσαρμογής, αδυναμία, αδύναμος, άχρηστος, γιωτάς, κατάρρευση κ.τ.λ.* γ. *ψυχική ασθένεια με λέξεις όπως: άρρωστος, αρρώστια, τρελός κ.τ.λ.* (δες πίνακα 2).

Στη δυναμική ζώνη του αριστερού κάτω φατνίου περιλαμβάνονται οι κατηγορίες *προβλήματα, περιγραφικοί ψυχολογικοί όροι και απαξίωση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης*. Συγκεκριμένα, η κατηγορία *προβλήματα* εμφανίζεται πιο σπάνια (συχνότητα 48) και ως αρκετά ισχυρή (σειρά εμφάνισης 1,90) με λέξεις όπως: *προβλήματα, δυσκολίες, αδιέξοδο, πίεση, καταπίεση κ.τ.λ.* (δες πίνακα 2). Η κατηγορία *περιγραφικοί ψυχολογικοί όροι* εμφανίζεται ομοίως λιγότερο συχνά (συχνότητα 43) αλλά είναι μια ισχυρή κατηγορία (σειρά εμφάνισης 1,89) με λέξεις όπως: *ψυχολόγος, ψυχίατρος, γραμμή ψυχολογικής υποστήριξης ψυχανάλυση και ονόματα των συγκεκριμένων προσώπων που σχετίζονται με τη διαδικασία κ.τ.λ.* Τέλος, η κατηγορία *απαξίωση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης* είναι αντίστοιχα λιγότερο συχνή (συχνότητα 43) και αρκετά ισχυρή (σειρά εμφάνισης 1,90) με λέξεις όπως: *ανόητη, αταίριαστη, υπερβολική, ελλιπής κ.τ.λ.*

Στην περιφέρεια της αναπαράστασης συναντώνται οι κατηγορίες *συναισθήματα, διαδικασία ψυχολογικής υποστήριξης και στρατιωτική ορολογία*. Συγκεκριμένα, η κατηγορία *συναισθήματα* είναι αρκετά σπάνια (συχνότητα 25) και αδύναμη (σειρά εμφάνισης 1,94) με λέξεις όπως: *αγάπη, πόνος, φόβος, νοσταλγία, ανασφάλεια, λύπη, συμπόνια κ.τ.λ.* Η κατηγορία *διαδικασία ψυχολογικής υποστήριξης* είναι αρκετά σπάνια (συχνότητα

21) και αρκετά αδύναμη (σειρά εμφάνισης 1,95) με λέξεις όπως: *συζήτηση, επικοινωνία, ειλικρίνεια, ερωτήσεις, συνέντευξη, προαιρετική κ.τ.λ.* Τέλος, η κατηγορία *στρατιωτική ορολογία* είναι μια πολύ σπάνια (συχνότητα 15) και πολύ αδύναμη (σειρά εμφάνισης 1,97) κατηγορία με λέξεις όπως: *διοικούσα τάξη, άσσοι, στρατός, ΒΣΕ (βασική στρατιωτική εκπαίδευση), ΑΣΕΙ (Ανώτατα Στρατιωτικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα), πόλεμος κ.τ.λ.*

Ο κεντρικός πυρήνας της κοινωνικής αναπαράστασης της ψυχολογικής υποστήριξης των αξιωματικών περιλαμβάνει τις κατηγορίες: α. *θετική αξιολόγηση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης και αποτελέσματα*, β. *προβλήματα*. Συγκεκριμένα, η κατηγορία *θετική αξιολόγηση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης και αποτελέσματα* είναι εξαιρετικά συχνή (συχνότητα 152) και εξαιρετικά ισχυρή (σειρά εμφάνισης 1,65) με λέξεις όπως: *ανάπτυξη, ανακούφιση, υποστήριξη, αποτελεσματική, θετική κ.τ.λ.* ενώ η κατηγορία *προβλήματα* είναι πολύ συχνή (συχνότητα 70) και πολύ ισχυρή (σειρά εμφάνισης 1,84) με λέξεις όπως: *αβοήθητος, καθήκον, υπευθυνότητες, καριέρα, κούραση κ.τ.λ.*

Στην περιφέρεια της αναπαράστασης παρατηρούνται κατηγορίες όπως: *συναισθήματα, απαξίωση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης, διαδικασία ψυχολογικής υποστήριξης, περιγραφικοί ψυχολογικοί όροι, στρατιωτική ορολογία*. Συγκεκριμένα, η κατηγορία *συναισθήματα* παρουσιάζεται ως λιγότερο συχνή (συχνότητα 37) και αρκετά ισχυρή (σειρά εμφάνισης 1,91) με λέξεις όπως: *πίεση, στρες, απελπισία, συμπόνια, αγανάκτηση κ.τ.λ.*, η κατηγορία *απαξίωση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης* είναι πιο σπάνια (συχνότητα 35) και πιο αδύναμη (σειρά εμφάνισης 1,92) με λέξεις όπως: *μη αναγκαία, αστεία, γελοία, κοροϊδία κ.τ.λ.* Ακόμη, η κατηγορία *περιγραφικοί ψυχολογικοί όροι* εμφανίζεται αρκετά σπάνια (συχνότητα 13) και ως αρκετά αδύναμη κατηγορία (σειρά εμφάνισης 1,98) με λέξεις όπως: *φάρμακο, ψυχολόγος, ψυχίατρος κ.τ.λ.* ενώ η

κατηγορία διαδικασία ψυχολογικής υποστήριξης είναι σπάνια (συχνότητα 8) και αρκετά αδύναμη (σειρά εμφάνισης 1,98) με λέξεις όπως: *εμπιστοσύνη, ψυχολόγος, προαιρετικός κ.τ.λ.*, και τέλος η κατηγορία *στρατιωτική ορολογία* είναι εξαιρετικά σπάνια (συχνότητα 6) και εξαιρετικά αδύναμη κατηγορία (σειρά εμφάνισης 1,99) με λέξεις όπως: *αξιωματικοί, ελεύθερος υπηρεσίας κ.τ.λ.*

Τέλος, η δυναμική ζώνη της κοινωνικής αυτής αναπαράστασης, όπως εμφανίζεται στο άνω δεξί φαντίο, περιλαμβάνει την κατηγορία *στίγμα* με τις υποκατηγορίες: α. *έλλειψη στρατιωτικών αρετών*, β. *στιγματισμός και συνέπειες* και γ. *ψυχική ασθένεια* με αρκετά υψηλή συχνότητα (58) και υψηλή σειρά εμφάνισης (1,95) με λέξεις όπως: *αποτυχία, αδυναμία, αστρατιωτικοποίησης, ακαταλληλότητα, σύμπλεγμα, τρελός, διάκριση, στιγματισμένος, ντροπιασμένος κ.τ.λ.*

Συζήτηση

Τα αποτελέσματα της έρευνας παρέχουν μια σειρά από στοιχεία για το περιεχόμενο της κοινωνικής γνώσης σχετικά με τη διαδικασία ψυχολογικής υποστήριξης στο στρατιωτικό πλαίσιο και τον τρόπο που αυτό οργανώνεται ανάλογα με τον στρατιωτικό πληθυσμό αναφοράς. Η μελέτη αυτών των στοιχείων μπορεί να βοηθήσει στον εντοπισμό και την άρση των εμποδίων στην αναζήτηση συμβουλευτικής στο στρατιωτικό περιβάλλον. Αν και το δείγμα αφορά σε εκπαιδευόμενο στρατιωτικό προσωπικό αποτελεί καλή ένδειξη για τον τρόπο που μπορεί ο θεσμός της ψυχολογικής υποστήριξης να συνδράμει στις ανάγκες του στρατιωτικού περιβάλλοντος, καθώς η διαδικασία ένταξης στο στρατιωτικό περιβάλλον και η προσαρμογή σε αυτό κυριαρχούν στον πληθυσμό αυτό, διαδικασία όπου η συμβου-

Πίνακας 3

Η κοινωνική αναπαράσταση των εκπαιδευόμενων στρατιωτικών για τις υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης στους αξιωματικούς (N=143)

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ	
Σειρά εμφάνισης	
	<div>< 1,91</div> <div>≥ 1,91</div>
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	Θετική αξιολόγηση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης και αποτελέσματα: 152 (1,65) Προβλήματα: 70 (1,84)
	Στίγμα (Έλλειψη στρατιωτικών αρετών – Στιγματισμός και συνέπειες – ψυχική ασθένεια): 58 (1,95)
	Συναισθήματα : 37 (1,91) Απαξίωση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης: 35 (1,92) Περιγραφικοί Ψυχολογικοί όροι: 13 (1,98) Διαδικασία ψυχολογικής υποστήριξης: 8 (1,98) Στρατιωτική ορολογία: 6 (1,99)
	Μέση Συχνότητα και για τις 8 κατηγορίες: 12 Μέση σειρά εμφάνισης και για τις 8 κατηγορίες: 1,91
Άλλο : 14 Καμία απάντηση : 36 Σύνολο : 429	

λευτική και η ψυχολογική στήριξη σαφώς είναι απαραίτητη. Από πολύ νωρίς παύουν να είναι πλέον πολίτες, η δέσμευση με τον οργανισμό και η προοπτική της καριέρας τους τούς απασχολεί και αυτό τους διαμορφώνει και τις πεποιθήσεις σχετικά με το θεσμό. Οι οπλίτες από την άλλη δεν βιώνουν τόσο το φόβο του στιγματισμού από την προσέλευση στο θεσμό και την αναζήτηση βοήθειας εξαιτίας τη προσωρινότητας της θέσης τους, γεγονός που μπορεί να οδηγεί και στην εκμετάλλευση του θεσμού και τα μόνιμα στελέχη βιώνουν έντονα συναισθήματα αναξιοσύνης στην περίπτωση που χρειαστεί να αξιοποιηθούν το θεσμό.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας οι τρεις αναπαραστάσεις παρουσιάζουν μια σειρά από διαφορές στη δομή τους ανάλογα με το ρόλο του στρατιωτικού πληθυσμού αναφοράς και τη θέση του στην ιεραρχία, επιβεβαιώνοντας την 1^η υπόθεση της έρευνας. Συγκεκριμένα, ο κεντρικός πυρήνας της αναπαράστασης για την αναζήτηση ψυχολογικής υποστήριξης συνίσταται από την κατηγορία *θετική αξιολόγηση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης και αποτελέσματα* και για τις τρεις κατηγορίες στρατιωτικού προσωπικού. Αυτό το εύρημα, κοινό και σε προγενέστερη προσέγγιση του θέματος (Karamanoli & Papachristopoulos, 2016), μπορεί να ερμηνευτεί ως η αναγνώριση της αξίας της ψυχολογικής υποστήριξης στα πλαίσια του στρατού, αποτέλεσμα που επιβεβαιώνει τη 2^η υπόθεση της έρευνας, ενώ ταυτόχρονα είναι σύμφωνο και με παλιότερο εύρημα ότι η αναγνώριση της χρησιμότητας της ψυχολογικής υποστήριξης στο στρατό διαμεσολαβεί τη συσχέτιση *φόβου του στιγματισμού* και *στάση* απέναντι στη διαδικασία (Καραμανώλη & Ντάνη, 2015). Παλιότερες έρευνες έχουν δείξει ότι τα άτομα που θεωρούν ότι αντιμετωπίζουν πιο σοβαρά προβλήματα από τα προβλήματα των άλλων έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναζητήσουν συμβουλές από κάποιον ειδικό ψυχικής υγείας (Goodman et al., 1984). Εξάλλου, η αίσθη-

ση των ατόμων ότι η αναζήτηση βοήθειας από κάποιον ειδικό ψυχικής υγείας θα τους μειώσει το άγχος (Mechanic, 1975), δείχνει την αξία που αναγνωρίζουν στη διαδικασία αυτή, όπως ακριβώς αποτυπώνεται και στη δομή της αναπαράστασης.

Ταυτόχρονα, στο κεντρικό πυρήνα της αναπαράστασης για τους στρατιώτες και τους αξιωματικούς περιλαμβάνεται και η κατηγορία *προβλήματα*, με λέξεις όπως: *δυσκολία, πίεση, καταπίεση, καθήκοντα, οικονομικά, προσωπικά*, ένδειξη ότι αναγνωρίζεται πως τα προβλήματα, και η αντιμετώπισή τους σχετίζονται με τη διαδικασία ψυχολογικής υποστήριξης. Αντίθετα, με προηγούμενη προσέγγιση του θέματος (Karamanoli & Papachristopoulos, 2016) για τους εκπαιδευόμενους σε στρατιωτική σχολή η κατηγορία *προβλήματα* δεν περιλαμβάνεται στον κεντρικό πυρήνα όταν το προκαλούμενο στίγμα από τη διαδικασία αυτή αντιμετωπίζεται ως μεμονωμένη κατηγορία και όχι ως μια ευρύτερη μεταβλητή που περιλαμβάνει κι άλλες θεματικές κατηγορίες, ένδειξη της δυναμικής που προκαλεί στην αναπαράσταση η έννοια του στίγματος, καθώς η διεύρυνση της κατηγορίας αυτής έχει τη δυνατότητα να αναδομήσει της αναπαράσταση. Εξάλλου, η κατηγορία αυτή και ως συχνότητα και ως σειρά εμφάνισης είναι λιγότερο επιλέξιμη στους εκπαιδευόμενους των στρατιωτικών σχολών από ότι στις άλλες δυο κατηγορίες, φαίνεται ότι, αναπαραστασιακά τουλάχιστον, τα προβλήματα των εκπαιδευόμενων στις στρατιωτικές σχολές αξιολογούνται ως χαμηλότερης αξίας σε σχέση με τους άλλους δυο πληθυσμούς.

Σε προηγούμενη προσέγγιση του θέματος όπου η θεματική *στίγμα* περιλάμβανε μόνο τους όρους που σημειολογικά αναφέρονται σε αυτόν και όχι και τις κατηγορίες που θεωρητικά σχετίζονται με τη διαδικασία του φόβου του στιγματισμού, όπως είναι η ψυχική ασθένεια και η έλλειψη της στρατιωτικών αρετών, η κατηγορία στίγμα αποτυπωνόταν και για τους τρεις στρατιωτικούς

πληθυσμούς στην περιφέρεια της αναπαράστασης (Karamanolis & Parachristopoulos, 2016 accepted), ενώ στην παρούσα έρευνα η κατηγορία στίγμα εμφανίζεται και για τις τρεις κατηγορίες στη δυναμική ζώνη, ένδειξη ότι απασχολεί αρκετά η διάσταση αυτή τη σκέψη του στρατιωτικού προσωπικού. Ταυτόχρονα, η εξέταση αυτής της μεταβλητής υπό το πρίσμα της συνολικής της θεώρησης δημιούργησε συνολική αναδόμηση της κοινωνικής αναπαράστασης ιδιαίτερα αυτή που αφορά στους εκπαιδευόμενους στρατιωτικούς, οι οποίοι αποτελούν άλλωστε και το δείγμα της έρευνας, επιβεβαιώνοντας την 3^η υπόθεση της έρευνας. Συγκεκριμένα, στο κεντρικό πυρήνα εμφανίζεται μόνο η κατηγορία *θετική αξιολόγηση και αποτελέσματα* ενώ παρατηρείται μετατόπιση της κατηγορίας *προβλήματα* στη δυναμική ζώνη από τον κεντρικό πυρήνα καθώς επίσης και των κατηγοριών περιγραφικοί *ψυχολογικοί όροι* και *απαξίωση των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης*. Αυτή η αναδόμηση καταδεικνύει την καθοριστικότητα της μεταβλητής του στίγματος στη δομή της αναπαράστασης και τη μεταβλητότητα της ίδιας της αναπαράστασης, η οποία δε φαίνεται καθόλου σταθερή σε αντίθεση με την αναπαράσταση για τους άλλους δυο στρατιωτικούς πληθυσμούς, γεγονός που ερμηνεύεται αν ληφθεί υπόψη η μεταβατικότητα του ρόλου αυτού του πληθυσμού αλλά και η πρόσφατη γνωριμία του γνωστικά ή εμπειρικά με τη διαδικασία αυτή.

Ένας από τους περιορισμούς της παρούσας έρευνας είναι ότι αυτή διενεργήθηκε μόνο σε φοιτούντες σε στρατιωτική σχολή και εδώ παρουσιάζεται η αναπαράστασή τους για την αναζήτηση βοήθειας από ειδικούς ψυχικής υγείας του στρατιωτικού προσωπικού που υπηρετούν και από άλλες θέσεις, γεγονός που αποτυπώνει μεν την δική τους αναπαράσταση για τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας στο στρατό, ασφαλώς όμως δεν είναι αντιπροσωπευτική για το σύνολο του στρατιωτικού προσωπικού. Για παράδειγμα υποθέτουμε ότι για τα μη μόνιμα στελέχη ο

φόβος του στιγματισμού θα είναι μικρότερος επομένως και η σχετική κοινωνική τους αναπαράστασή θα διαφέρει ως προς το περιεχόμενο και ως προς τη δομή. Μια μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να φωτίσει τον τρόπο που αξιοποιείται η υπηρεσία ψυχολογικής υποστήριξης, (Ομάδες Ψυχοκοινωνικής Μέριμνας, Ο.Ψ.Μ.) από τα μόνιμα, τα μη μόνιμα στρατιωτικά στελέχη, ή από τα στρατιωτικά στελέχη θητείας και την αναπαράσταση που έχουν γι' αυτή.

Ένας ακόμη περιορισμός της έρευνας είναι ότι το δείγμα αποτελείται μόνο από άντρες καθώς δεν έγινε δυνατή η αντιπροσώπευση και του γυναικείου φύλου, καθώς το ποσοστό των γυναικών είναι μικρό και το δείγμα ήταν τυχαίο. Σχετικά πρόσφατη ανασκόπηση του θέματος αναδεικνύει τις διαφορές στη στάση των δύο φύλων για τη διαδικασία αναζήτησης ψυχολογικής στήριξης και την πρόθεσή τους να αξιοποιήσουν την υπηρεσία αυτή (Καραμανώλη, 2016 υπό δημοσίευση). Οι γυναίκες τείνουν να έχουν πιο θετική στάση από τους άντρες προς την αναζήτηση βοήθειας από ειδικούς ψυχικής υγείας (Fischer & Farina, 1995), καθώς αναζητούν πιο συχνά ψυχολογική βοήθεια για προβλήματα ψυχικής υγείας και στρεσογόνα γεγονότα στη ζωή τους (Greenberg et al., 2011; Komiya, Good, & Sherrod, 2000) και για λιγότερο κρίσιμους λόγους από τους άντρες (Moller-Leimkuhler, 2002). Σε άλλη έρευνα έχει φανεί ότι οι άντρες βιώνουν περισσότερο το φόβο του στιγματισμού από την αναζήτηση βοήθειας από τους ειδικούς ψυχικής υγείας (Lindinger – Sternart, 2015; Martin, et al., 1997). Από την άλλη όταν οι άντρες αποφασίσουν να απευθυνθούν να αναζητήσουν ψυχολογική υποστήριξη θεωρούν ότι το άγχος που βιώνουν είναι εξαιρετικά σοβαρό (Tomlinson & Cope, 1988), έτσι συχνά οι άντρες λαμβάνουν πιο συχνά θεραπεία για σοβαρά ψυχοπαθολογικά συμπτώματα από τις γυναίκες (Leaf & Bruce, 1987). Δεν παραβλέπεται το γεγονός ότι στο στρατό η πλειοψηφία του προσωπικού είναι ο ανδρι-

κός πληθυσμός, παρόλα αυτά μια συγκριτική διαφυλική μελέτη θα είχε ενδιαφέρον καθώς το γυναικείο φύλο διαντιδρά στο πλαίσιο του στρατού επηρεάζεται και ασφαλώς επηρεάζει το στρατιωτικό πλαίσιο, θα ήταν ενδιαφέρον να δούμε σε ποιο βαθμό παρατηρείται αυτή η επίδραση σε μια μελλοντική μελέτη.

Βιβλιογραφία

- Abrie, J.C. (1996). Specific processes of social representations. *Paper on social representations*. 5: 77-80.
- Abrie, J.C. (1987). *Coopération, compétition et représentations sociales*, Cousset: Del Val.
- Abrie, J.C. (1976). *Jeux, conflits et représentations sociales* (thèse d'État). Aix-en-Provence, Université de Provence.
- Acosta, J.D., Becker, A., Cerully, J. L., Fisher, M. P., Martin, L. T., Vardavas, R., Slaughter, M. E., Schell, T. L. (2014). *Mental Health Stigma in the Military*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- Ægisdóttir, S., O'Heron, M.P., Hartong, J.M., Joel, M., Haynes, S. A., Linville, M. K. (2011). Enhancing Attitudes and Reducing Fears About Mental Health Counseling: An Analogue Study, *Journal of Mental Health Counseling*, October 33, 327-346.
- Amato, P. R., & Bradshaw, R. (1985). An exploratory study of people's reasons for delaying or avoiding help-seeking. *Australian Psychologist*, 20, 21-31.
- Augoustinos, M., Walker, I., Donaghue, N. (2006). *Social cognition: an integrated introduction* (2d ed.). London: Sage.
- Bardin, L. (1993). *L'analyse de contenu*. Paris: P.U.F.
- Bein, L. (2011). *Military Mental Health: Problem Recognition, Treatment- Marquette Seeking, and Barriers* (Dissertation submitted to the Faculty of the Graduate School University, in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy). Wisconsin University.
- Ben-Porath, D. D. (2002). Stigmatization of individuals who receive psychotherapy: An interaction between help-seeking behavior and the presence of depression. *Journal of Social & Clinical Psychology*, 21, 400-413.
- Blaine, B. B. (2000). *The Psychology of diversity. Perceiving and experiencing social difference*. Mountain View, CA: Mayfield Publishing.
- Britt, T. W., (2000). The stigma of psychological problems in a work environment: Evidence from the screening of service members returning from Bosnia. *Journal of Applied Social Psychology*, 30, 1599-1618.
- Cepeda-Benito, A., & Short, P. (1998). Self-concealment, avoidance of psychological services, and perceived likelihood of seeking professional help. *Journal of Counseling Psychology*, 45, 58-64.
- Corrigan, P.W. (2004). Target-Specific Stigma Change: A Strategy for Impacting Mental Illness Stigma, *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 28(2), 113-121.
- Corrigan, P.W. (1998). The impact of stigma on severe mental illness. *Cognitive and Behavioral Practice*, 5, 201-222.
- Corrigan, P.W., & O'Shaughnessy, J.R. (2007). Changing Mental Illness Stigma as It Exists in the Real World, *Australian Psychologist*. 42, 90-97.
- Corrigan, P., Thompson, V., Lambert, D., Sangster, Y., Noel G. J. (2003). Perceptions of Discrimination Among Persons With Serious Mental Illness. *Psychiatric Services*, 54, 1105-1110.
- Corrigan, P.W., Rowan, D., Green, A. W., Lundin, R., River, P., Uphoff'Wasowski, K., Kurt White, K., & Kubiak M.A. (2002). Challenging two mental illness stigmas: Personal responsibility and dangerousness. *Schizophrenia Bulletin*. 28, 293-309.
- Deane, F. P., & Chamberlain, K. (1994). Treatment fearfulness and distress as predictors of professional psychological help-seeking. *British Journal of Guidance and Counseling*, 22, 207-217.
- Deane, F. P., Skogstad, P., & Williams, M. W. (1999). Impact of attitudes, ethnicity and quality of prior therapy on New Zealand male prisoners' intentions to seek professional psychological help. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 21, 55-67.
- Farr, R. (1993). Theory and method in the study of social representations. In: D. Canter & G. Breakwell (Eds.), *Empirical approaches to social representations*, (p.15-38). Oxford: Clarendon Press.
- Fisher, E. H. & Farina, A. (1995). Attitudes toward professional psychological help: A shortened form and considerations for research *Journal of College Student Development*, 36, 368-373.

- Flament, C. (1989). Structure et dynamique de représentations sociales. In: D. Jodelet (Eds.), *Les Représentations sociales*, (p.204-219). Paris: Presses Universitaires de France.
- Flament, C., Rouquette, M.L. (2003). *Anatomie des idées ordinaires: comment étudier les représentations sociales*. Paris: A. Colin.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin.
- Goodman, S. H., Sewell, D. R., & Jampol, R. C. (1984). On going to the counselor: Contributions of life stress and social supports to the decision to seek psychological counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 31, 306-313.
- Gibbs, D.A., Rae Olmsted, K.L., Brown, J.M., Clinton-Sherrod. (2011). Dynamics of Stigma for Alcohol and Mental Health Treatment among Army Soldiers. *Military Psychology*, 23, 36-51.
- Greenberg, N. & Jones, N. (2011). Optimizing mental health support in the military: the role of peers and leaders In: A. Adler, P. Bliese, & C.A. Castro, *Deployment Psychology: Evidence – Based Strategies to Promote Mental Health in the Military* (1st ed., p.69-103), Washington: American Psychological Association.
- Greene-Shortridge, T.M., Britt, T.W., Castro, C.A. (2007). The stigma of mental health problems in the military. *Military Medicine*, 172, 157-161.
- Hinson, J.A., Swanson, J. L. (1993). Willingness to seek help as a function of self-disclosure and problem severity. *Journal of Counseling & Development*. 71, 465-470.
- Hips, C. (2011). The Stigma of Mental Health Treatment in the Military: An Experimental Approach, *Current research in Social Psychology*, 18, 5.
- Hoge, C.W., Casiro, C.A., Messer, S. C., MrGurtl, D., CoUing, D.I., Koffman, R.L., (2004). Combat duty in Iraq and Afghanistan, mental health problems, and barriers to care. New England, *Journal of Medicine*, 351, 13-22.
- Holmes, E.P. & River, L.P. (1998). Individual strategies for coping with the stigma of severe mental illness. *Cognitive and Behavioral Practice*, 5, 231-239.
- Jodelet, D. (1989). *Les représentations social*. Paris: PUF.
- Καραμανώλη, Β. (2014) Στάσεις και στιγματισμός σχετικά με την αναζήτηση ψυχολογικής βοήθειας: το παράδειγμα του στρατιωτικού περιβάλλοντος. *Ψυχολογία*, 21(2), 202-217.
- Καραμανώλη, Β. & Ντάνη, Σ. (2015, υπό δημοσίευση). Ο Θεσμός Ψυχολογικής Υποστήριξης στο στρατιωτικό περιβάλλον: στάσεις, φόβος στιγματισμού, πρόθεση απεύθυνσης στον ειδικό ψυχικής υγείας. *Επιστημονικά Δημοσιεύματα. Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων*.
- Karamanoli, V. & Papachristopoulos, K. (2017). Military personnel and psychological support: An analysis based on Social Representation Theory, *Journal of Military and Veterans' Health*, 25(1), 1-18.
- Kelly, A. E., & Achter, J. A. (1995). Self-concealment and attitudes toward counseling in university students. *Journal of Counseling Psychology*, 42, 40-46.
- Kim, P.Y., Britt, T.W., Klocko, R.P., Riviere, L.A., Adler, A.B. (2011). Stigma, negative attitudes about treatment and utilization of mental health care among soldiers. *Military Psychology* 23, 65-81.
- Komiya, N., Good, G. E., & Sherrod, N. B. (2000). Emotional openness as a predictor of college students' attitudes toward seeking psychological help. *Journal of Counseling Psychology*, 47, 138-143.
- Kushner, M. G., & Sher, K. J. (1989). Fears of psychological treatment and its relation to mental health service avoidance. *Professional Psychology: Research and Practice*, 20, 251-257.
- Leaf, P., & Bruce, M. (1987). Gender differences in the use of mental health-related services: A re-examination. *Journal of Health and Social Behavior*, 28, 171-183.
- Lindinger – Sternart, S. (2015). Help-Seeking Behaviors of Men for Mental Health and the Impact of Diverse Cultural Backgrounds. *International Journal of Social Science Studies*, 3, 1.
- Μαντόγλου, Α. (1995). Εισαγωγή στις κοινωνικές αναπαραστάσεις, Στο Σ. Παπαστάμου, Α. Μαντόγλου, *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις* (p.13-58), Αθήνα: Οδυσσέας.
- Martin, S. B., Wrisberg, C. A., Beitel, P. A., & Lounsbury, J. (1997). NCAA Division I athletes' attitudes toward seeking sport psychology consultation: The development of an objective instrument. *Sport Counselor*, 11, 201-218.
- Matthews, M.D. (2014). *Head strong: How psychology is revolutionizing war*. New York: Oxford University Press.
- McFarling, L., D'Angelo, M., Drain, M. Gibbs, D. A.,

- Rae Olmsted, K. L. (2011) Stigma as a barrier to substance abuse and mental health treatment. *Military Psychology*, 23(1), 1-5.
- Mechanic, D. (1975). Sociocultural and social psychological factors affecting personal responses of psychological disorder. *Journal of Health and Social Behavior*, 16, 393-405.
- Meissen, G., Warren, M. L., & Kendall, M. (1996). An assessment of college student willingness to use self-help groups. *Journal of College Student Development*, 37, 448-456.
- Miller, W. R. (1985). Motivation for treatment: A review with special emphasis on alcoholism, *Psychological Bulletin*, 98, 84-107.
- Moller-Leimkuhler, A. M. (2002). Barriers to help-seeking by men: A review of sociocultural and clinical literature with particular reference to depression. *Journal of Affective Disorders*, 71, 1-9.
- Moscovici, S. (1982). The common era of representations. In J.-P. Codol & J.-P. Leyens (Eds.), *Cognitive approaches to social behavior* (p.115-150). The Hague, The Netherlands: Nijh.
- Moscovici, S. (1976). Psychologie des représentations sociales, *Cahiers Vilfredo Pareto*, 14, 409-416.
- Moscovici, S. (1973). Introduction. In: C. Herzlich, *Health and illness. A social psychological analysis*. London: Academic Press.
- Moscovici, S. (1961). *La psychanalyse, son image et son public*. Paris: PUF.
- Nadler, A., & Fisher, J. D. (1986). The role of threat to self-esteem and perceived control in recipient reaction to help: Theory development and empirical validation In L. Berkowitz (Eds.), *Advances in experimental social psychology* (Vol 19, p. 81-122). San Diego, CA: Academic Press.
- Nash. W. P. (2007). Combat/operational stress adaptation and injuries. In C. R. Figley & W.P. Nash (Eds), *Combat stress injury: Theory, research, and management* (p33-63). New York: Routledge.
- Nelson, G. D. & Barbaro, M. B. (1985). Fighting the stigma: A unique approach to marketing mental health. *Health Marketing Quarterly*, 2, 89-101.
- Olmsted, R., Kristine, L., Brown, Janice M., Vandermaas-Peeler, J. Russ, Tueller, Stephen J., Johnson, Ruby E., Gibbs, D. A. (2011). Mental Health and Substance Use Treatment Stigma Among Soldiers. *Military Psychology*, 23, 52-64.
- Pipes, R. B., Schwarz, R., & Crouch, P. (1985). Measuring client fears. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53, 933-934.
- Rouquette, M.-L., & Rateau, P. (1998). *Introduction à l' étude des représentations sociales*. Grenoble, France: PUG.
- Σακαλάκη, Μ. (2001). Ανάλυση περιεχομένου στο Σ. Παπαστάμου. *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Sibicky, M., & Dovidio, J. F. (1986). Stigma of psychological therapy: Stereotypes, interpersonal reactions, and the self-fulfilling prophecy. *Journal of Counseling Psychology*, 33, 148-154.
- Stefl, M. E. & Prosperi, D. C. (1985). Barriers to mental health service utilization. *Community Mental Health Journal*, 21, 167-178.
- Tomlinson, S. M., & Cope N. R. (1988). Characteristics of Black students seeking help at a university counseling center. *Journal of College Student Development*, 29, 65-69.
- Vergès, P. (1994). Approches du noyau central. Propriétés quantitatives et structurales, In: C. Guimelli. (Eds.), *Structures et transformations des représentations sociales* (p.233-253), Neuchâtel, Delachaux et Niestle.
- Vogel, D.L., Shechtman, Z., Wade, N.G. (2010). The Role of Public and Self-Stigma in Predicting Attitudes Toward Group Counseling. *Counseling Psychologist*, 38, 904-922.
- Vogel, D.L., Wade, N.G., Haake, S. (2006). Measuring the Self-Stigma Associated With Seeking Psychological Help. *Journal of Counseling Psychology*, 53, 325-337.
- Vogel, D. L., Wester, S. R., Wei, M., & Boysen G. A. (2005). The Role of Outcome Expectations and Attitudes on Decisions to Seek Professional Help, *Journal of Counseling Psychology*, 52, 4, 459-470.
- Vogel, D. L., & Wester, S. R. (2003). To seek help or not to seek help: The risks of self-disclosure. *Journal of Counseling Psychology*, 50, 351-361.
- Vogt, D. (2011). Mental Health-Related Beliefs as a Barrier to Service Use for Military Personnel and Veterans: A Review. *Psychiatric Services*, 62, 135-142.

Social Representation of stigmatizing seeking psychological support in the military

VASSIA IGNATIOU KARAMANOLI¹

ABSTRACT

The aim of the present study is to investigate content and structure of social representation concerning the institution of psychological support in the military. Research is focused on stigma's representation and on searching possible differences depending on military personnel's status and education. The main obstacle on seeking psychological support in the military seems to be stigma, self or public. Even though adjustment to military environment and handling warfare provoke several difficulties on thought, emotions or behavior, avoiding psychological support seems to be common place among military personnel globally. Educating military personnel (N=143) participated to a research about social representation's structure analysis with Vergès' (1994) free association method. Content analysis was used for data coding and representation's structure analysis about trainees', soldires' and officers' procedure of seeking psychological support. Results indicated several interesting findings about stigma's content and structure depending on military duty, education and role. Implications of future research are made.

Key Words: social representation, psychological support, military environment, self-stigma, public stigma.

1. Hellenic Army Academy

*Correspondence: Vassia Ignatiou Karamanoli, Hellenic Army Academy, Department of Military Studies, Sector of Theoretical Studies: Psychology, Evelpidon Avenue, Vari 16673, Athens, E-mail: vaskar3@yahoo.com